

1

”Det kan inte bara finnas en sann religion”

”Hur kan det bara finnas en tro som är sann?” frågade Blair, en 24-årig kvinna bosatt på Manhattan. ”Det är förmätet att påstå att just din religion är så mycket bättre än alla andra religioner och att försöka omvända andra till den. Alla religioner är säkert lika effektiva och bra på att möta behoven hos just sina anhängare.”

”Religiös exklusivism är inte bara trångsynt – den är rent ut sagt farlig” inflikade Geoff, en engelsman i tjugårsåldern som också bodde i centrala New York. ”Religionen har orsakat så oändligt många stridigheter, schismer och konflikter. Religionen är kanske det allra största hindret för fred på jorden. Om kristna fortsätter att hävda att de äger ’sanningen’ – och om andra religioner gör likadant – då kommer det aldrig att bli någon fred på jorden.”¹

Under mina snart tjugo år i New Yorks innerstad har jag fått massor av tillfällen att fråga: ”Vilket tycker du är det största problemet med den kristna tron? Vad hakar du upp dig på mest när det gäller kristen tro och praxis?” Ett av de vanligaste svaren jag har fått genom åren kan sammanfattas med ordet *exklusivism*.

En gång var jag inbjuden att representera kristen tro vid en paneldiskussion på ett närliggande college ihop med en judisk

rabbin och en muslimsk imam. Paneldeltagarna skulle diskutera skillnaderna mellan olika religioner. Samtalet fördes i en hövlig, eftertänksam och respektfull ton. Varje talare framhöll att det finns avgörande, oförenliga skillnader mellan de stora världsreligionerna. Ett belysande exempel var personen Jesus. Alla kunde vi hålla med om påståendet: ”Om kristna har rätt i att Jesus är Gud, då älskar inte muslimer och judar Gud sådan han är. Men om muslimer och judar har rätt i att Jesus *inte* är Gud utan snarare en vishetslärare eller en profet, då älskar inte *kristna* Gud sådan han är.” Slutsatsen var att inte alla kunde ha rätt om hurdan Gud är.

Flera studenter blev rätt upprörda över detta. En student hävdade att det viktigaste var att tro på Gud och älska sina medmänniskor. Att envisas med att en viss religion har en mycket bättre förståelse av sanningen än en annan är intolerant. En annan student såg på oss i panelen och sade indignerat: ”Det blir aldrig fred på jorden om religiösa ledare fortsätter att göra så exklusiva anspråk!”

Det finns en allmänt utbredd uppfattning att religionen utgör ett av de största hindren för fred på jorden, framför allt de stora traditionella religionerna med sina exklusiva anspråk på att vara förmer än alla andra religioner. Det kanske förvånar dig att jag som kristen pastor faktiskt håller med om det. Religionen har ofta en benägenhet att skapa ett sluttande plan i människors hjärtan. Varje religion talar om för sina anhängare att de äger ”sanningen”, och detta får dem naturligt att känna sig förmer än dem som har en annan tro. Religionen förklarar också för sina anhängare att de är frälsta och har kontakt med Gud, bara de hängivet lever efter denna sanning. Detta får dem att skilja ut sig från människor som är mindre hängivna och rättrogna. Således är det lätt för en religiös gruppering att göra stereotyper och ka-

rikatyrer av andra människor. När den här situationen väl har uppstått, kan den lätt övergå i marginalisering av andra och rent av leda till förtryck, våld och kränkningar mot dessa.

När vi väl inser hur religionen kan urholka freden på jorden, vad kan vi då göra åt det? Det finns tre sätt som samhälls- och kulturföreträdare runt om i världen begagnar sig av för att råda bot på religionens söndrande effekt. Man kräver att religionen antingen ska förbjudas, fördömas eller åtminstone göras till en ren privatsak.² Många människor knyter stora förhoppningar till dessa botemedel. Dessvärre tror jag inte att någondera kommer att lyckas. Tvärtom är jag rädd att de bara kommer att förvärra situationen.

1. Förbjud all religion

Ett sätt att motverka religionens söndrande effekt har varit att med järnhand styra och rent av förbjuda all religion. Under 1900-talet gjordes flera massiva ansträngningar att göra det. I Sovjetryssland, i Kommunistkina, i Kambodja under röda khmererna och även i Nazityskland (fast på ett lite annat sätt) beslöt man att noga kontrollera all religiös utövning i syfte att försöka hindra religionen från att splittra samhället och undergräva statens inflytande. Men det resulterade knappast i ökad fred och harmoni utan enbart i mer förtryck. Alister McGrath lyfter i sin bok om ateismens historia fram det tragiska och ironiska med detta:

1900-talet gav upphov till en av de största och mest plågsamma paradoxerna i mänsklighetens historia: att den värsta intoleransen och det grövsta våldet under århundradet utövades av folk som var övertygade om att det var religionen som orsakade intolerans och våld.³

Jämsides med dessa ansträngningar fanns det i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet en allmän föreställning om att religionen skulle försvagas och dö ut allteftersom mänskligheten blev alltmer teknologiskt avancerad. Det här synsättet betraktade religionen som en del av människans evolution. En gång i tiden behövde människan religionen för att hjälpa henne hantera en skrämmande och obegriplig värld. Men i takt med att hon blev allt mer vetenskapligt bildad och allt bättre lyckades förstå och bemästra sin omgivning, skulle hennes behov av religionen minska, trodde man.⁴

Men så har det ju inte blivit, och denna ”sekulariseringstes” har numera i stor utsträckning övergivits.⁵ Praktiskt taget alla stora religioner växer när det gäller antalet utövare. Kristendomens tillväxt, särskilt i tredje världen, har varit explosionsartad. Det finns numera sex gånger så många anglikaner enbart i Nigeria som det finns i hela Nordamerika. Det finns lika många presbyterianer i Ghana som det finns i hela Nordamerika och Skottland tillsammans. Korea har vuxit från en till femtio procent kristna på hundra år, och experter tror att samma sak kommer att inträffa i Kina. Finns det en halv miljard kristna kineser om femtio år, då kommer det att ändra historiens förlopp.⁶ Den typ av kristendom som växer är vanligtvis inte av det mera urvattnade, sekulariserade slaget så som sociologerna en gång förutspådde. Nej, det handlar om en stark tro på det övernaturliga där man tror på under, Bibelns auktoritet och personlig omvändelse.

Eftersom religiositeten är så levande i världen, bidrar varje försök att undertrycka och kontrollera religionen bara till att stärka den ännu mer. När de kinesiska kommunisterna utvisade alla västerländska missionärer efter andra världskriget, trodde man att kristen tro i Kina skulle utrotas. I stället bidrog denna

åtgärd enbart till att fostra fram ännu fler inhemska ledare, vilket tvärtom kom att stärka den kinesiska kyrkan.

Religionen är inte bara ett övergående fenomen som har hjälpt oss att anpassa oss till vår miljö. Nej, religionen är en central och bestående aspekt av människans tillvaro. Detta kan vara svårt att svälja för sekulära, icke-religiösa människor. Alla vill ju tro att man befinner sig i mittfåran, att man inte är någon extremist. Men starka religiösa övertygelser dominerar världen. Det finns ingen anledning att tro att detta ska ändra sig.

2. Fördöm all religion

Religionen kommer inte att försvinna, och statlig kontroll kan inte minska dess inflytande. Men kan man då inte – via utbildning och dialog – hitta något sätt att socialt motverka religioner som påstår sig äga ”sanningen” och som försöker omvända andra människor till sin tro? Kan man inte hitta något sätt att förmå alla medborgare, vilka religiösa uppfattningar man än har, att medge att varje tro och religion bara är en av många likvärdiga vägar till Gud och ett av många sätt att leva på här i världen?

Det här sättet att lösa problemet skapar en miljö där det anses oupplyst och kränkande att komma med exklusiva religiösa anspråk, även när det är fråga om personliga samtal. Det sker genom att man gång på gång upprepar vissa axiom tills de övergår till att bli vedertagna sanningar. Alla som avviker från dessa axiom stämplas som enfaldiga eller farliga. Till skillnad från den första strategin har detta sätt att motverka religionens söndrande effekt rönt viss framgång. Det kommer dock inte på sikt att lyckas, därför att det bygger på en förödande motsägelse – rent av ett hyckleri – som kommer att kullkasta hela det här tänkesättet. Här följer några av dessa axiom och de problem som är förknippade med vart och ett av dem.

”Alla stora religioner är likvärdiga och lär i grunden samma sak.”

Det här påståendet är så vanligt att en journalist nyligen skrev att alla som tror att ”det finns sämre religioner” är högerextremister.⁷ Vill någon på allvar hävda att davidianerna⁸ eller religioner som kräver barnoffer *inte* är sämre än andra trosuppfattningar? Det stora flertalet människor skulle nog knappast hålla med om det.

De flesta som påstår att alla religioner är likvärdiga tänker i första hand på de stora världsreligionerna, inte på utbrytarsekter. Så löd invändningen från en av studenterna den kvällen under paneldiskussionen. Han hävdade att de läromässiga skillnaderna mellan judendom, islam, kristendom, buddhism och hinduism bara finns på ytan och saknar all betydelse, att alla religioner i grunden tror på samma Gud. Men när jag frågade honom vem denne Gud var, beskrev han honom som någon slags kärleksfull Ande i universum. Problemet med det här synsättet är att det är självmotsägande. Man vill bestämt hävda att läran saknar betydelse. Samtidigt omfattar man lärosatser om Gud som går stick i stäv med alla de stora trosriktningarna. Buddhismen tror inte på någon Gud alls. Judendomen, kristendomen och islam tror på en Gud som ställer människor till svars för hur de tror och lever, en Gud vars egenskaper inte kan reduceras enbart till kärlek. Påståendet att läran saknar betydelse är ironiskt nog en lärosats i sig själv. Man har en bestämd uppfattning om Gud som basuneras ut som bättre och mer upplyst än många av de stora religionernas gudsuppfattningar. Förespråkarna för den här uppfattningen gör alltså precis vad man förnekar andra att göra.

”Varje religion ser delar av den andliga sanningen, men ingen kan se hela.”

Ibland brukar man illustrera det här axiomet med berättelsen

om elefanten och de blinda männen. Några blinda män var ute på promenad och råkade stöta ihop med en elefant som lät dem känna och röra vid honom. ”Det här djuret är långt och böjligt som en orm”, sa den förste mannen som höll i elefantens snabel. ”Nej, det är det inte alls – det är tjockt och runt som en trädstam”, sa den andre mannen som kände på elefantens ben. ”Nej, det är stort och platt”, sa den tredje mannen som rörde vid elefantens sida. De blinda männen kände bara varsin del av elefanten – ingen kunde se hela elefanten. På samma sätt vill folk mena att världens religioner äger varsin del av sanningen om den andliga verkligheten, men ingen kan se hela elefanten eller göra anspråk på att ha en fullständig bild av sanningen.

Den här illustrationen slår enbart tillbaka mot dem som använder den. Historien berättas ju ur någons synvinkel som inte är blind. Hur skulle man kunna veta att de blinda männen bara ser varsin del av elefanten, såvida man inte *själv* gör anspråk på att kunna se hela elefanten?

Det finns ett sken av ödmjukhet i invändningen att sanningen är så mycket större än någon av oss kan fatta. Men om detta argument används för att ogiltigförklara varje anspråk på förståelse av sanningen, utgör det i själva verket ett arrogant anspråk på att äga en kunskap som är överlägsen [alla andra] ... Vi måste fråga: ... ”Från vilken överlägsen position gör ni anspråk på att kunna förkasta alla absoluta sanningsanspråk som förekommer i dessa olika bibelsammanhang?”

Hur skulle man kunna veta att ingen religion kan se hela sanningen, om man inte själv besitter en bättre och fullkomligare kunskap om den andliga verkligheten – något som man precis har förklarat att ingen av religionerna besitter?

”Religiösa föreställningar är alltför kulturellt och historiskt betingade för att kunna betecknas som ’sanna’.”

När jag kom till centrala New York för snart tjugo år sedan fick jag ofta höra invändningen att alla religioner är lika sanna. Men nuförtiden löper jag större risk att få höra att alla religioner är lika falska. Så här lyder invändningen: ”Alla moraliska och andliga sanningsanspråk är en produkt av sin egen tid och sin egen kultur. Därför bör ingen påstå sig äga sanningen, eftersom ingen kan avgöra om något påstående om den andliga och moraliska verkligheten är mera sant än något annat.” Den amerikanske sociologen Peter Berger visar på en avgörande motsägelse i detta vanliga antagande.

I sin bok *A Rumor of Angels* berättar Berger hur man på 1900-talet fick upp ögonen för den så kallade kunskapssociologin, som går ut på att folk i stor utsträckning tror som de gör på grund av att de är socialt betingade att göra det. Vi vill ju förstås gärna tro att vi tänker självständigt, men riktigt så enkelt är det inte. Vi tänker nämligen likadant som människor vi ser upp till och är beroende av. Alla tillhör vi en samhällskrets som förstärker trovärdigheten hos vissa trosföreställningar men undergräver andra. Berger konstaterar att många av det skälet har dragit slutsatsen att eftersom vi alla sitter fast i vår egen tid och kultur, så går det inte att avgöra vilka bland alla konkurrerande trosuppfattningar som är rätt och fel.

Men Berger går vidare och visar att absolut relativism endast kan existera om relativisten undantar sig själv från sin egen regel.¹⁰ Om man utifrån det faktum att alla trosföreställningar är socialt betingade drar slutsatsen att ”det inte finns några trosföreställningar som kan anses vara allmängiltigt sanna för alla människor”, då är detta i sig självt ett allmängiltigt påstående om alla människor som är socialt betingat. Följaktligen kan påstå-

endet inte vara sant utifrån sitt eget kriterium. ”Relativiteten relativiserar sig själv”, menar Berger, vilket betyder att relativismen inte kan tillämpas ”ända ner i grunden”.¹¹ Våra kulturellt färgade glasögon gör det självfallet svårare att väga konkurrerande sanningsanspråk mot varandra. Det är sant att våra trosuppfattningar är socialt betingade, men det går inte att anföra detta som argument för att all sanning är fullständigt relativ. I så fall motsäger ju argumentet sig självt. Berger kommer fram till att man inte kan undgå att bedöma andliga och religiösa påståenden genom att gömma sig bakom klichén att ”man aldrig kan komma fram till sanningen”. Vi måste fortfarande brottas med frågan: Vilka påståenden om Gud, den mänskliga naturen och den andliga verkligheten är sanna och vilka är falska? Våra liv måste grunda sig på någon form av svar på den frågan.

Den amerikanske filosofen Alvin Plantinga har sin egen version av Bergers argument. Han får ofta höra: ”Om du hade varit född i Marocko, skulle du över huvud taget inte vara kristen utan snarare muslim.” Plantinga svarar:

”Anta att vi medger att mina trosuppfattningar hade sett helt annorlunda ut om jag hade varit född av muslimska föräldrar i Marocko och inte av kristna föräldrar i USA. [Men] samma förhållande måste ju också gälla pluralisten ... Om pluralisten hade varit född i [Marocko], skulle han antagligen inte ha varit pluralist. Kan man därav dra slutsatsen att ... hans pluralistiska trosuppfattning har framkallats av en otillförlitlig process som skapar trosuppfattningar?”¹²

Plantingas och Bergers resonemang leder fram till samma slutsats. Man kan inte säga: ”Alla religiösa påståenden är historiskt betingade utom det jag själv framför just nu.” Om någon envisas med att hävda att ingen kan avgöra vilka trosföreställningar som

är rätt och fel, varför ska man då tro på vad han eller hon säger? Vi kommer ju alla med olika slags sanningsanspråk, och det är jättesvårt att bedöma dem på ett vederhäftigt sätt. Men vi har inget val: vi måste försöka.

”Det är förmätet att hävda att ens egen religion är den enda rätta och försöka omvända andra till den.”

Den framstående brittiske religionsvetaren John Hick har förklarat att när vi väl har blivit medvetna om att det finns många andra precis lika goda och intelligenta människor i världen som har andra trosuppfattningar än vi själva och att det knappast går att övertyga dem om annat, då är det förmätet av oss att fortsätta försöka omvända dem eller hävda att vår egen uppfattning utgör sanningen med stort S.¹³

Även här finns en inbyggd motsägelse. De flesta människor på jorden delar inte John Hicks synsätt att alla religioner är likvärdiga, och många av dessa människor är ju säkert lika goda och intelligenta som han och kommer knappast att ändra uppfattning. Det innebär att påståendet att ”varje religiöst anspråk på att ha en bättre uppfattning om saker och ting är förmätet och fel” är, just precis, förmätet och fel utifrån sitt eget kriterium.

Många säger att det är etnocentriskt att hävda att ens egen religion är bättre än andras. Men är inte själva det påståendet också etnocentriskt? De flesta icke-västerländska kulturer hyser ju inga betänkligheter att säga att deras kultur och religion är bäst. Föreställningen att detta är fel ligger djupt rotad i den västerländska traditionen av självkritik och individualism. Att anklaga andra för att begå etnocentrismens ”synd” är egentligen ett sätt att säga: ”Vår kulturs syn på andra kulturer är bättre än er syn”. Därmed gör vi precis vad vi förnekar andra att göra.¹⁴ Den amerikanske historikern John Sommerville har poängterat

att ”en religion bara kan bedömas utifrån en annan religion”. Man kan inte utvärdera en religion på annat sätt än med hjälp av etiska kriterier som djupast sett utgör ens eget religiösa synsätt.¹⁵

Vid det här laget borde det framgå vad som är det stora problemet med den här synen på religion i allmänhet och på kristen tro i synnerhet. Skeptiker tror ju att *varje* exklusivt anspråk på att ha bättre kunskap om den andliga verkligheten måste vara falskt. Men denna invändning är ju också en slags trosuppfattning. Den antar nämligen att Gud inte går att lära känna, att Gud är kärleksfull men inte vred och att Gud är en opersonlig kraft snarare än en levande person som talar till oss genom bibelordet. Samtliga är obevisbara trosantaganden. Dessutom tror deras förespråkare att de har en överlägsen syn på saker och ting. De tror att världen skulle bli bättre om alla människor övergav de traditionella religionernas syn på Gud och sanningen och i stället anslöt sig till deras synsätt. Följaktligen är deras synsätt också ett ”exklusivt” anspråk om den andliga verklighetens beskaffenhet. Om alla sådana synsätt ska motarbetas, då ska även det här synsättet motarbetas. Om det inte är trångsynt att ha den här uppfattningen, då är det heller inte i sig trångsynt att ha traditionella trosuppfattningar.

Mark Lilla, som är professor vid Chicagouniversitetet,* talade en gång med en ung begåvad student vid en av världens främsta handelshögskolor. Han hade till Lillas stora förvåning gått fram vid ett av Billy Grahams möten och lämnat sig åt Jesus. Lilla skriver:

Jag ville kasta tvivel över det steg han var på väg att ta, hjälpa honom förstå att det finns andra sätt att leva, andra sätt att

* Lilla är numera professor i humaniora vid Columbia University i New York.
Övers anm.

söka kunskap, kärlek ... till och med självförändring. Jag ville övertyga honom om att han måste hålla fast vid en frisinnad, skeptisk hållning till trossatser för att bevara sin värdighet. Jag ville ... rädda honom ...

Twivel är liksom tro något man måste lära sig. Det är en färdighet. Men det besynnerliga med skepticismen är att dess anhängare, både förr och nu, ofta har försökt värva proselyter. När jag läser vad de skriver, vill jag ofta fråga: "Hur kommer det sig att ni alls bryr er?" Deras skepticism ger inget bra svar på den frågan. Självt har jag heller inget bra svar.¹⁶

Lillas kloka självinsikt avslöjar att hans tvivel på kristen tro är en inlörd, alternativ tro. Han tror att varje människa måste förhålla sig skeptisk till trossatser för att bevara sin värdighet – vilket naturligtvis också är en trossats. Men varför ska hans trossats vara den enda som *inte* får synas i sömmarna? Som han också själv medger, tror han att det skulle vara bättre om folk anslöt sig till hans syn på verkligheten och människovärdet än till Billy Grahams.

Det är inte mer trångsynt att hävda att en viss religion är sann än att hävda att ett visst sätt att betrakta alla religioner – nämligen att alla är likvärdiga – är sant. Alla hyser vi exklusiva uppfattningar om religion, bara på olika sätt.

3. Gör religion till en ren privatsak

Ett annat botemedel mot religionens söndrande effekt är att låta människor privat inbilla sig att deras tro är sann och att de får "evangelisera" för sin tro, men att religiös tro ska hållas borta från det offentliga rummet. Inflytelserika tänkare som John Rawls och Robert Audi har hävdats att man i offentliga, politiska diskussioner inte får argumentera för en moralisk ståndpunkt om den inte bygger på en sekulär, icke-religiös grund. Rawls är känd

för att ha krävt att så kallade ”heltäckande trosuppfattningar” ska stängas ute från det offentliga samtalet.¹⁷ År 2006 skrev en samling vetenskapsmän och filosofer under en deklaration till vetenskapens och sekularismens försvar, där man uppmanade regeringsföreträdare att ”inte låta lagstiftning eller verkställande makt påverkas av religiösa föreställningar”.¹⁸ Bland undertecknarna fanns Peter Singer, E O Wilson och Daniel Dennett. Den amerikanske filosofen Richard Rorty har till exempel hävdat att religiös tro måste vara en ren privatsak som aldrig får anföras i offentliga, politiska diskussioner. Att använda sig av argument som grundar sig på religiös tro blir helt enkelt ett samtalshinder som icke-troende inte kan förhålla sig till.¹⁹

Till alla dem som klagar på att det här synsättet diskriminerar *all* religion svarar Rorty och andra att den här grundregeln endast är pragmatisk.²⁰ Rent ideologiskt har man inget emot religion i sig, inte heller är man ute efter att styra människors religiösa uppfattningar, så länge som dessa håller sig inom den privata sfären. Men i det offentliga rummet är det splittrande och tidsödande att hela tiden käbbla om religion. Religiöst grundade synpunkter betraktas som kontroversiella och sekteristiska, medan sekulära resonemang till stöd för moraliska synpunkter betraktas som allmängiltiga och åtkomliga för alla. Därför borde det offentliga samtalet vara sekulärt och aldrig någonsin religiöst. Vi borde gemensamt arbeta med vår tids stora problem – som AIDS, fattigdom, utbildning och så vidare, utan hänvisning till någon gudomlig uppenbarelse eller konfessionell tradition. Vi borde hålla våra religiösa uppfattningar för oss själva och enas kring principer som ”fungerar” bäst för störst antal människor.

Den amerikanske juristen och författaren Stephen Carter vid Yale svarar att det är omöjligt att bortse från religiösa synsätt när man resonerar kring moraliska frågor.

Hur noggrant och hänsynsfullt utformade försöken att skapa ett offentligt rum helt fritt från religiösa samtal än är, så kommer de ändå alltid till syvende och sist att skicka en signal till dem som företräder de etablerade religionerna att de och inga andra måste gå in i det offentliga samtalet först efter att ha lagt undan just den del av sig själva som de kanske betraktar som den allra viktigaste.²¹

Hur kan Carter säga så här? Låt oss börja med att ställa frågan vad religion egentligen är. Somliga säger att det är en form av gudstro. Men det stämmer inte med zenbuddhismen, som ju egentligen inte tror på någon Gud alls. Somliga säger att det är tro på det övernaturliga. Men det stämmer inte med hinduismen, som inte tror på någon övernaturlig sfär bortom vår materiella värld utan endast på en andlig verklighet inom erfarenhetens värld. Vad är då religion? Det är en samling trosuppfattningar som förklarar vad livet handlar om, vilka vi är och vad som är viktigast för oss människor att ägna tiden åt. Somliga tror till exempel att det inte finns någonting mer än den här materiella världen, att vi bara finns här av en slump och när vi dör ruttnar vi bara bort. Det viktigaste för oss är därför att välja det som gör oss lyckliga och inte låta andra tvinga på oss sin tro. Lägg märke till att även om detta inte är en uttalad, ”etablerad” religion, så innehåller den ändå en slags grundram – en berättelse om livets mening tillsammans med en rekommendation om hur man ska leva sitt liv utifrån denna berättelse.

En del kallar detta för ”världsuppfattning” medan andra kallar det för ”narrativ identitet”. I vilket fall är det en samling trosantaganden om hur saker och ting förhåller sig. Det är en outtalad religion. Varje människas liv präglas i vid bemärkelse av *någon* slags uppfattning om världen och den mänskliga natu-

ren. Alla människor lever och verkar utifrån *någon* slags narrativ identitet, oavsett om man har tänkt på den eller inte. Alla som säger ”du borde göra si” eller ”du får inte göra så” argumenterar utifrån uttalade moraliska och religiösa ståndpunkter. Pragmatiker säger att vi borde lägga undan våra djupt liggande världs-uppfattningar och nå samförstånd om ”vad som fungerar” – men vår föreställning om vad som fungerar bestäms ju av vad vi tror att människan är till för. Varje föreställning om ett ”fungerande” lyckligt liv är med nödvändighet präglad av djupa övertygelser om syftet med människans liv.²² Även de mest sekulariserade pragmatiker ger uttryck för djupt liggande övertygelser och narrativa skildringar om vad det innebär att vara människa.

Richard Rorty gör alltså gällande att religiöst grundade uppfattningar är ett samtalshinder. Men alla våra mest grundläggande övertygelser om saker och ting är ju närmast omöjliga att bevisa för dem som inte redan delar dessa övertygelser. Sekulära begrepp som ”självförverkligande” och ”autonomi” är omöjliga att bevisa och är ett lika stort samtalshinder som vad hänvisningar till Bibeln är.²³

Uttalanden som framstår som vanligt sunt förnuft i talarens ögon är inte sällan djupt religiösa till sin natur. Föreställ dig att fröken A förespråkar att alla säkerhetsnät för de fattiga borde tas bort, så att man i evolutionens namn låter de starkaste överleva. Fröken B kanske svarar: ”De fattiga har rätt till en skälig levnadsstandard – de är väl människor de också!” Fröken A skulle då kunna hänvisa till att många bioetiker i dag anser att människobegreppet är konstlat och omöjligt att definiera. Hon kanske fortsätter och säger att det är omöjligt att behandla alla levande organismer som ändamål snarare än medel och att somliga måste dö för att andra ska få leva. Det är så naturen fungerar. Om fröken B kontrar med ett pragmatiskt argument att

vi borde hjälpa de fattiga därför att samhället fungerar bättre på det viset, då skulle fröken A kunna lägga fram många liknande pragmatiska argument om varför det vore ännu effektivare om man bara lät de fattiga dö. Nu skulle nog fröken B bli arg. Hon skulle förnärligt svara att det vore oetiskt att svälta ut de fattiga, men fröken A skulle då kunna replikera: ”Vem har sagt att etiken måste vara densamma för alla?” Fröken B skulle till slut utbrista: ”Jag skulle aldrig vilja leva i det samhälle som du målar upp!”

I det här meningsutbytet har fröken B försökt att följa John Rawls och finna allmänt tillgängliga ”neutrala och objektiva” argument som kan övertyga alla om att vi inte får svälta ut de fattiga. Men hon lyckas inte eftersom det inte finns några sådana argument. Så småningom förklarar fröken B att alla människor är lika mycket värda, helt enkelt därför att hon tror att det är rätt och riktigt. Det är för henne en trosartikel att människor är mer värda än stenar och träd – trots att hon inte kan bevisa det rent vetenskapligt. Hennes lagförslag grundar sig ytterst på ett religiöst synsätt.²⁴

Detta har fått den amerikanske rättsteoretikern Michael Perry att dra slutsatsen att det är ”realistiskt att försöka bygga upp vattentäta skott mellan religiöst grundande moraliska diskussioner ... och [sekulära] diskussioner kring samhällspolitiska argument”.²⁵ Richard Rorty och andra hävdar ju att religiösa argument är alldeles för kontroversiella, men Perry svarar i boken *Under God? Religious Faith and Liberal Democracy* att sekulära grunder för moraliska ståndpunkter är minst lika kontroversiella som religiösa grunder, och det finns mycket som talar för att alla moraliska ståndpunkter åtminstone uttalat är religiösa. Att kräva att religiösa resonemang ska stängas ute från det offentliga rummet är ironiskt nog i sig en kontroversiell och ”sekteristisk” synpunkt.²⁶

När man går in i det offentliga rummet är det omöjligt att lägga undan sina övertygelser om absoluta moraliska värden. Låt oss ta äktenskaps- och skilsmässolagarna som exempel. Går det att utforma lagar som vi alla kan enas om ”fungerar” och samtidigt bortse från vissa övertygelser som grundar sig på världs-uppfattningar? Jag betvivlar det. Vår uppfattning om vad som är rätt kommer att grunda sig på vad vi tror syftet med äktenskapet är. Tror vi att äktenskapet främst är till för att fostra barn för samhällets bästa, då kommer vi att göra det mycket svårare att skilja sig. Tror vi i stället att syftet med äktenskapet i huvudsak är att vuxna ska bli lyckliga och känslomässigt tillfredsställda, då kommer vi att göra det mycket lättare att skilja sig. Det första synsättet grundar sig på en föreställning om människans utveckling och välbefinnande där familjen går före individen, vilket avspeglar sig i de konfucianistiska, judiska och kristna moral-traditionerna. Det andra synsättet har en mera individualistisk föreställning om människan som grundar sig på upplysningens syn på saker och ting. Vilka skilsmässolagar vi tror kommer att ”fungera” beror alldeles på vad vi från början har för uppfattning om vad det innebär att vara lycklig och till fullo människa.²⁷ Det finns ingen objektiv, generell samstämmighet om vad detta innebär. Trots att många fortsätter att kräva att religiösa åsikter ska stängas ute från det offentliga rummet, medger allt fler såväl religiösa som sekulära tänkare att sådana krav i grunden är religiösa.²⁸

Den kristna tron kan rädda världen

Jag har alltså argumenterat emot vart och ett av de viktigaste försöken att råda bot på religionens söndrande effekt i dagens värld och förklarat varför jag inte tror att dessa kommer att fungera. Likväl hyser jag full förståelse för deras goda avsikt. Religio-

nen kan säkert utgöra ett av de största hoten mot världsfreden. I början av kapitlet nämnde jag det ”sluttande plan” som varje religion har en benägenhet att skapa i människors hjärtan. Detta sluttande plan leder väldigt lätt till förtryck. Men inom den kristna tron – den starka, traditionella kristna tron – finns rikligt med resurser som kan göra dess anhängare till fredsapostlar här på jorden. Den kristna tron har i sig själv en märkvärdig förmåga att förklara och förgöra de söndrande tendenserna i våra mänskliga hjärtan.

Kristen tro ger en stabil grund för att respektera människor med en annan tro. Jesus utgår från att icke-troende i den omgivande kulturen kommer att betrakta många kristna gärningar som ”goda” (Matt 5:16; jfr 1 Petr 2:12). Detta förutsätter en viss överlappning mellan det kristna värdekomplexet och det som finns hos alla kulturer²⁹ och andra religioner.³⁰ Varför finns då denna överlappning? Jo, kristna tror att alla människor är skapade till Guds avbild och har förmåga att göra gott och tänka rätt. Bibelns lära om att vi alla är Guds avbilder skapar följaktligen en förväntan hos kristna att icke-troende människor är bättre än vad deras missriktade uppfattningar ger sken av. Samtidigt skapar Bibelns lära om att alla människor är syndare en förväntan hos kristna att troende människor är sämre än vad deras renläriga trosuppfattningar ger sken av. Därför finns det goda förutsättningar för respektfull samverkan.

Den kristna tron får inte bara sina anhängare att tro att människor inom andra trosriktningar har något gott och klokt att erbjuda. Den skapar också förväntningar hos kristna att många människor kommer att leva moraliskt mycket bättre än de själva. De flesta i vår kultur tror att om Gud finns, då kan vi ha gemenskap med honom och komma till himlen om vi lever ett bra liv. Vi kan kalla detta för den ”moralförbättrande” synen. Den krist-

na tron lär precis tvärtom. Enligt det kristna synsättet förklarar inte Jesus hur vi ska leva för att förtjäna frälsning. I stället har han kommit för att förlåta och rädda oss genom att leva och dö i vårt ställe. Guds nåd ges inte åt dem som presterar moraliskt bättre än alla andra, utan åt dem som erkänner att de misslyckats med att prestera och som erkänner att de behöver en frälsare.

Kristna borde således förvänta sig att möta icke-troende människor som är mycket trevligare, snällare, klokare och bättre än de själva. Varför? Jo, därför att troende kristna inte har blivit accepterade av Gud på grund av sina goda gärningar, sin vishet eller dygd, utan på grund av vad Kristus har gjort för deras skull. De flesta religioner och livsfilosofier antar att människors andliga status beror på vad de har åstadkommit i religiöst hänseende. Detta får helt naturligt deras anhängare att känna sig förmer än dem som inte tror och betar sig som de själva gör. Det kristna evangeliet borde hur som helst inte få den effekten.

Man hör ofta talas om att ”fundamentalism” leder till våld, men alla hyser vi som synes grundläggande, obevisbara trosuppfattningar som vi anser förmer än alla andras. Den stora frågan blir därför: *”Vilka av dessa övertygelser gör deras anhängare mest kärleksfulla och öppna mot dem som inte tror likadant?”* Vilken uppsättning ofrånkomligt exklusiva trosuppfattningar gör oss mer ödmjuka och fredsälskande människor?

En av paradoxerna i historien är förhållandet mellan de tidiga kristnas tro och praxis i jämförelse med den som rådde i den omgivande kulturen.

Den grekisk-romerska världens trosuppfattningar var öppna och till synes toleranta – var och en hade ju sin gud. Kulturmönstret var dock rätt brutalt. Den grekisk-romerska världen var ekonomiskt indelad i olika samhällsskikt, där gapet mellan rika och fattiga var jättestort. Kristna hävdade däremot att det bara fanns

en sann Gud, den korsfäste frälsaren Jesus Kristus. Men deras liv och sedvänjor var anmärkningsvärt inbjudande mot människor i samhällets utkant. De tidiga kristna blandade upp människor från olika folkslag och samhällsklasser på ett sätt som verkade skandalöst för folk runt omkring. Den grekisk-romerska världen hade en tendens att ringakta de fattiga, men kristna delade givmilt med sig inte bara till de fattiga bland de egna utan också till fattiga inom andra trosriktningar. I samhället som helhet hade kvinnor mycket låg status. De utsattes i mycket högre grad för barnamord, tvångsäktenskap och ekonomisk orättvisa. Den kristna tron gav kvinnor mycket större trygghet och jämlikhet än vad som tidigare varit fallet i den klassiska, antika världen.³¹ Under de fasanfulla farsoter som drabbade olika städer under de första två århundradena var det kristna som tog hand om alla sjuka och döende, inte sällan på bekostnad av sitt eget liv.³²

Hur kom det sig att ett så exklusivt trossystem gjorde sina anhängare så öppna för andra? Därför att kristna i sitt eget trossystem hade bästa tänkbara resurs för att leva självuppoftande, utgivande och fredligt. För i hjärtat av deras verklighetsuppfattning fanns en person som hade gett sitt liv för sina fiender och bett till Gud om deras förlåtelse. Funderade man på vad det hade för konsekvenser, fick man ett helt annat sätt att bemöta människor som var annorlunda än en själv. Det betydde att man inte kunde utöva våld och förtryck mot sina meningsmotståndare.

Man kan givetvis inte utan vidare förbigå det faktum att kyrkan har begått oförrätter i Jesu namn. Men vem kan förneka att den kraft som ryms i de mest grundläggande kristna trosuppfattningarna kan vara en mäktig drivkraft för fredsarbete i vår oroliga värld?